

Aelita Zīle
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

KRIMINĀLISTISKĀS METODIKAS MODERNIZĀCIJAS VIRZIENU TIESISKIE ASPEKTI, PROBLEMĀTIKA UN IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

Abstract

There are five state forensic science institutes in Latvia that perform different forensic examinations and whose functions partly overlap.

In order to set and bring into accordance the functions and tasks of the state forensic science institutes, on 12th November 2011 on the initiative of the Ministry of Justice there was made out the Conception of Development of the State Forensic Science Institutes for 2002-2006.

Aimed to implement the conception, on 29th December 2003 with the Cabinet Order No. 825 there was made reorganization of the State Police. Thus, it was possible to prevent the overlapping of functions of the State Police Forensic Department and of the State Forensic Science Bureau, as well as, there have been developed several laws and regulations that regulate work of state experts and state recognized private experts.

To provide quality control of examination process, correspondence of applied methods with international standards, an expert's conclusion as approval of evidence in other EU countries, as well as analyses performance needed for some examinations in neighbouring states, forensic science institutes should be accredited according to ISO 17025:2005 requirements.

Atslēgas vārdi: koncepcija, akreditācija, metodes.

Ar kriminālistikas vispārējo teoriju saprot kriminālistikā pieņemtu koncepciju teorētisko principu sistēmu, kategorijas un jēdzienus, metodes un sakarības, terminus un definējumus. Šī vispārējā teorija tad arī veido kriminālistikas metodoloģiju. Jebkuras zinātnes nozares attīstības procesā rodas daudzveidīgas un sarežģītas problēmas, kuras prasa īpašu pieeju un metodes to risināšanā. Tas savukārt rada nepieciešamību pilnveidoties radot un apgūstot jaunas un efektīvas metodes praktiskam pielietojumam. Šādu ceļu savā attīstībā izgājusi arī kriminālistika. Kriminālistikas aizsākumi meklējami kriminālprocesa ietvaros, laika gaitā pierādot sevi kā patstāvīgi pastāvēt spējoša zinātne, savācot apjomīgu empīrisku materiālu, kuram nepieciešama pastāvīga teorētiskā analīze un apkopojums. (Андреев, Грамович, Порубов 2000:10)

Kriminālistikā pielietojamo metožu spektrs ir visai plašs un viena no šādām plaši pielietojamo metožu grupām ir speciālo tehniski – kriminālistisko metožu grupa. Šīs metodes nodrošina noziedzīga nodarījuma materiālo pēdu atrašanu, fiksēšanu, izpēti, saglabāšanu un izmantošanu. Šo metožu izstrādē plaši tiek izmantoti sasniegumi matemātikā, kibernetikā, dabas un tehnikas zinātnēs, kā arī citās zinātnēs. (Андреев, Грамович, Порубов 2000:13)

Ņemot vērā kriminālistikā pielietojamo metožu plašo spektru un iegūto rezultātu nozīmīgumu, ir būtiski, lai tiesu eksperts un valsts atzīts tiesu eksperts ekspertīzes veikšanas procesā pielietotu zinātniski pamatotas un aprobētas, akreditētas un Tiesu ekspertu padomes apstiprinātas metodes vai metožu kopumu.

Pamatojoties uz Ministru kabineta 2007.gada 13.novembra noteikumiem Nr.753 „Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu”, pašreiz Latvijā darbojas piecas valsts tiesu ekspertīžu iestādes: Valsts policijas Kriminālistikas pārvalde (turpmāk VP KP), Valsts tiesu ekspertīžu birojs (turpmāk VTEB), Valsts robežsardzes Galvenās pārvaldes Ekspertīžu dienests, Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrs (turpmāk VTMEC), Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību „Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs”.

Šīs iestādes veic dažāda veida ekspertīzes, bet VP KP un VTEB veikto ekspertīžu veidi daļēji dublējas, radot neveselīgas konkurences iezīmes un būtiski ietekmējot materiāli tehniskās bāzes modernizāciju un jaunu progresīvu metožu izstrādāšanu un aprobēšanu, piemēram, papillārlīniju rakstu pēdu atrašanai, vizualizēšanai, fiksēšanai un izņemšanai uz līķa, jo šo pēdu izņemšanai nav pievērsta attiecīga uzmanība, līdz ar to būtiski ietekmējot izmeklēšanas gaitu un rezultātu.

Ar mērķi, sakārtot un harmonizēt esošo valsts tiesu ekspertīžu iestāžu funkcijas un uzdevumus, nodrošinot likumos paredzēto tiesu ekspertīžu realizācijas pamatprincipu ievērošanu, 2001.gada 12. novembrī pēc Tieslietu ministrijas iniciatīvas tika izstrādāta Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcija 2002 - 2006.gadam. Tā tika izstrādāta pamatojoties uz „Deklarācijas par Ministru kabineta iecerēto darbību” 17.1.3.punktu, kas paredz funkciju dublēšanās novēršanu valsts pārvaldē un pašvaldībās, kā arī uz „Noziedzības novēršanas valsts programmas” 1.7.punktu, kas paredz tiesību aizsardzības iestāžu darbības uzlabošanu. (Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcija 2002-2006.gadam).

Koncepcijā tika minētas galvenās risināmās ekspertīžu iestāžu funkciju dublēšanās, eksperta darba kvalitātes garantijas, materiāli tehniskās bāzes modernizācija, vienota tiesu ekspertu apmācība, zinātniskais darbs un tiesu ekspertu sociālās garantijas. Koncepcijā identificēto problēmu novēršanai koncepcijā tika noteikts veicamo pasākumu kopums: funkciju nepamatotas dublēšanās novēršana, tiesu ekspertu darbības koordinācija, apmācība un sertifikācija, tiesu ekspertu darba apmaksa un sociālās garantijas (Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcija 2002-2006.gadam).

Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcijas realizācijas nolūkā tika noteikti vairāki konkrēti praktiskās realizācijas pasākumi, kuru ietvaros Deklarācijā par Ministru kabineta darbu sadaļā „Sabiedriskā kārtība un noziedzība” iekļaujams punkts: „Izveidot efektīvu tiesu ekspertīžu iestāžu struktūru, uzlabot to apgādi ar materiāli tehniskajiem līdzekļiem, panākt tiesu ekspertu darba prestiža paaugstināšanu un atalgojuma palielināšanu”. Iekšlietu, Tieslietu un Labklājības ministrijām tika noteikts savās rīcības programmās iestrādāt konkrētus veicamos pasākumus koncepcijas realizācijai. Tieslietu ministrijai tika uzdots izstrādāt un iesniegt likumprojektu „Par tiesu ekspertīzi”, uz kā pamata tiktu izstrādāti noteikumi „Par

kārtību, kādā Latvijā tiek izdarītas visu veidu tiesu ekspertīzes kriminālprocesā un civilprocesā”, „Par kārtību, kādā personas iegūst tiesības veikt tiesu ekspertīzes un nodarboties ar privātpraksi tiesu ekspertīžu jomā”, „Par valsts tiesu ekspertu sociālajām garantijām” un nolikumi „Par tiesu ekspertu koordinatīvo padomi”, „Par tiesu ekspertu atestācijas komisiju”, „Par tiesu ekspertu zinātniski metodisko padomi”, „Par Valsts atzītu ekspertu reģistru”. Vienlaicīgi visām valsts tiesu ekspertīžu iestādēm tika uzdots izstrādāt vienotu ārvalstu tehniskās palīdzības projektu.

Koncepcijā noteikto uzdevumu realizācijas rezultātā tiktu pilnveidota un konkretizēta tiesu ekspertīžu realizācijas kārtība; izveidota tiesu ekspertīžu iestāžu sistēma, kas nodrošinās efektīvu pierādījumu iegūšanas iespēju kriminālprocesā un civilprocesā; ieviesta vienota tiesu ekspertu apmācības un sertifikācijas sistēma; ekspertīžu realizācijā plašāk iesaistīti privātie eksperti; racionāli izmantots valstī esošais tiesu ekspertīžu materiāli tehniskais un intelektuālais potenciāls; ieviesta efektīva tiesu ekspertīžu kvalitātes kontroles sistēma, paaugstinot ekspertu atzinumu objektivitāti, ticamību un to pārbaudes iespējas, tādējādi ļaujot būtiski ierobežot ekspertu kļūdas iespējamību; attīstīts praktiskais zinātniski pētnieciskais darbs tiesu ekspertīžu jomā, radot priekšnosacījumus straujākai integrācijai Eiropas un pasaules tiesu ekspertu organizācijās (Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcija 2002-2006.gadam).

Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcijas realizācijas ietvaros tika izstrādāti sekojoši normatīvie akti: likums „Tiesu ekspertu likums; MK noteikumi Nr.753 „Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu”; MK noteikumi Nr.215 „Tiesu ekspertu specialitāšu klasifikators”; MK noteikumi Nr.427 „Tiesu eksperta sertifikācijas un resertifikācijas kārtība”; MK noteikumi Nr.465 „Tiesu ekspertu padomes nolikums; MK rīkojums Nr.552 „Par Koncepciju par DNS (dezoksiribonukleīnskābes) nacionālās datu bāzes izveidošanu un izmantošanu”; MK noteikumi Nr.466 „Valsts tiesu eksperta mācību maksas un kvalifikācijas paaugstināšanas izdevumu segšanas un atmaksāšanas kārtība”; MK noteikumi Nr.564 „Tiesu ekspertu disciplinārlietu izskatīšanas un sodu piemērošanas kārtība” un 2003.gada 29.decembrī ar MK rīkojumu Nr.825 tika veikta Valsts policijas reorganizācija daļēji novēršot funkciju dublēšanos VP KP un VTEB.

Tāpat arī Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcijas ietvaros izstrādātajā Tiesu ekspertu likuma 9. pantā precizēti tiesu eksperta pienākumi un šā panta 3. punktā noteikts, ka eksperts ekspertīzes veikšanai var izmantot akreditētas, zinātniski apstiprinātas vai Tiesu ekspertu padomes apstiprinātas metodes (Tiesu ekspertu likums 9.pants), bet savukārt 2008.gada 30.jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr. 465 „Tiesu ekspertu padomes

nolikuma” sadaļā par padomes funkcijām, uzdevumiem un tiesībām, punkts 3.7. nosaka, ka tiesu ekspertu padome reģistrē un apkopo tiesu ekspertīzē lietojamās metodes.

. Līdz ar to nav saprotams vai Tiesu ekspertu padome apstiprina metodes, līdz ar to veicot sava veida uzraudzību par ekspertīzēs pielietojamām metodēm vai arī veic tikai šo metožu reģistrāciju un apkopojumu.

Runājot par akreditāciju un saskaņā ar Eiropas un starptautisko praksi, standartu lietošana ir brīvprātīga, bet ņemot vērā to, ka Latvija ir viena no Eiropas Savienības dalībvalstīm un arī Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcijā (2002-2006.gadam) tika atrunātas tiesu ekspertīžu kvalitātes garantijas, tad tika veikts uzstādījums, ka tiesu ekspertīžu kvalitātes vadības sistēmām ir jābūt sertificētām atbilstoši LVS ISO 9001 standarta prasībām un tiesu ekspertīžu laboratorijām ir jābūt akreditētām atbilstoši LVS ISO/IEC 17025 standarta prasībām.

Akreditācija ir nacionālās akreditācijas institūcijas veikta atestācija par atbilstības novērtēšanas institūcijas kompetenci un spēju veikt specifiskas atbilstības novērtēšanas darbības. Akreditācijas mērķis ir “Viens apstiprinājums, akceptēts visur” (Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs).

Akreditācijas process ir ilglaicīgs un dārgs un ne visas ekspertīžu iestādes to var atļauties, tāpēc pēc autores domām Tiesu ekspertu likumā un Tiesu ekspertu padomes nolikumā būtu veicami precizējumi rodot alternatīvu. Pašreiz rast alternatīvu pieeju būtu daudz vieglāk, jo tagad jau ir savākts pietiekošs empīriskais materiāls un veicot tā detalizētu analīzi varētu izstrādāt daudz precīzāku normatīvo aktu redakciju.

Bibliogrāfija

1. Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. (2000) *Курс криминалистики*. Минск: Вышэйшая школа.
2. Tiesu ekspertu likums./LR likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 14.09.2006., stājas spēkā 01.07.2007.// Latvijas Vēstnesis, 09.12.2009., Nr. 193.
3. Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu./ Ministru kabineta noteikumi Nr.753. Pieņemti Latvijas Republikas Ministru kabinetā 13.11.2007., stājas spēkā 16.11.2007.// Latvijas Vēstnesis, 15.11.2007., Nr. 184.
4. Tiesu ekspertu padomes nolikums./ Ministru kabineta noteikumi Nr. 465. Pieņemti Latvijas Republikas Ministru kabinetā 30.06.2008., stājas spēkā 02.07.2008.// Latvijas Vēstnesis, 01.07.2008., Nr. 99.
5. Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcija (2002-2006.gadam). http://www.tm.gov.lv/lv/documents/TM_Tiesu_ekspert_iestazu_att_Konc_2002-2006.doc [2011.02.12].
6. Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs., <http://www.latak.lv/> [2011.06.13].